

סנהדרין סט

משה שווערד

1. ספר בירורי שיטות

משפט:

בנו של קטן בדין בן סורר ומורה

בסוגיה מבואר שרב חסדא, שדורש את המיעוט על בן של קטן, חולק על רבה הסובר שקטן אינו מוליד.

הראשונים מקשים על דברי רבה ממה שמוכח בהמשך הגמרא שבדורות הראשונים היו יולדים בקטנותם לפני יג שנה. ונאמרו מספר תרוצים, מהם יש נפקא מינה לענייננו. רבינו יונה כותב בהסבר מחלוקת רב חסדא ורבה, שלדעת רבה שקטן אינו מוליד היינו קודם הבאת סימנים (ב שערות), ומה שנאמר בגמרא שבדורות הראשונים קטנים הולידו הכוונה לאלו שקדמה להולדה הבאת סימנים. קטן כזה שהוליד ברור שהביא סימנים מקודם, ונחשב כבר לאיש ויתחייב בנו בדין בן סו"מ. לעומת זאת דעת רב חסדא שקטן מוליד אף ללא הבאת סימנים, ואע"פ שמרגע שהוליד הרי הוא כבר גדול דבנים כסימנים בזמנם, מ"מ התורה מיעטה את בנו מדין בן סורר ומורה. מדבריו נראה שאם הקטן הביא סימנים ואח"כ הוליד מודה רב חסדא שהוא נקרא בן לאיש ונדון בדין בן סורר ומורה. גם מדברי התוד"ה בידוע, המפרשים לדעת רבה שהקטנים המולידים בדורות ראשונים היינו לאחר הבאת סימנים, נראה כהסברו זה של רבינו יונה.

הר"ן כותב בדעת רבה שגם בדורות הראשונים הקטנים שיוולדים הם מיעוט, ולכן לגבי גזל הגר אין צורך לחוש למיעוט, ואם ימצא קטן שהוליד, מיד נעשה גדול. ומפרש בעל ערוך לנר שיוצא מדברי הר"ן שלפי רבה קטן שהוליד ראוי בנו להיות בן סורר ומורה, ולדעת רב חסדא קטן מוליד, ואף לאחר שהוליד נחשב לקטן ובנו אינו נעשה בן סו"מ. בעל חמרא וחיי כותב בשם הר"ש בהסבר דברי רבה שאף בדורות ראשונים רק מיעוט הולידו לפני יג, ומוסיף שאף אם הביאו שתי שערות והולידו מ"מ לא נקראים גדולים עד יג שנה. עם זאת לדעת רבה, קטן שהוליד נעשה בנו בן סו"מ למרות שהוא בן קטן, שהרי רב חסדא דורש את הפסוק למעט בנו של קטן משום שלדעתו שכח שקטן יוליד, אבל לדעת רבה, כיון שרק מיעוט קטנים מולידים ממילא לא מסתבר שהתורה תמעט בן איש ולא בן קטן. עכ"פ להלכה מודה בעל חמרא וחיי שלדעת רבה קטן שהוליד בנו נעשה בן סו"מ.

הרמ"ה כותב דק"ל כרבה ורבי חזקיה שקטן אינו מוליד דיחיד ורבים הלכה כרבים ומה שאמרו לגבי דורות ראשונים שקטנים הולידו, "ההיא סיעתא דשמיא הואי ולא גמרין מיניה". יוצא מדבריו שבעצם אין כלל מציאות שקטן יוליד לדעת רבה, ואם יהא נס כזה גם בדורות האחרונים, אין שום סיבה לפטור את בנו מדין בן סורר ומורה.

אמנם המאירי כותב: "אעפ"י שאין הקטן מוליד ושכך הוא מנהג הטבעים, אין הדבר נמנע ויארע לפעמים על דרך הזרות ולקדימת שלמות הטבעים, וכבר מצינו בדורות הראשונים כן כמו שהתבאר בפרק זה, וכל שיארע כן אין אותו הבן נעשה לעולם בן סורר ומורה, שנאמר 'כי יהיה לאיש בן' – ולא בן לבן". לשונו אינה ברורה כי הביא את דרשת רב חסדא "איש בן ולא בן בן" בשילוב עם דברי רבה שקטן אינו מוליד, משמע שאין מחלוקת ביניהם לדינא לענין בן סורר ומורה, וכפי שכותב הר"א סופר בהערותיו, שהדין הזה אינו צריך דרשה, אלא נלמד מפשוטו של מקרא. אבל יש צורך בדרשה לענין גזל הגר אם לחוש שמא יש לו בן, וכזה נחלקו רבה ורב חסדא.

הרמב"ם אינו מביא דין זה, וכבר כותב הרש"ש שהציון בעין משפט מוטעה, ולכאורה

נראה דס"ל לרמב"ם כרבה שקטן אינו מוליד, ולכן אין מציאות לדין זה שלא בדרך נס, שבהל' גזילה (ת, ז) כותב: "קטן אי אתה צריך לחזר עליו אלא חזקתו שאין לו יורשים", מלשון זו מוכיח בעל תורת חיים שלדעת הרמב"ם תיתכן אפשרות שקטן מוליד, אלא שלגבי גזל הגר אולינן בתר רובא. כ"כ המגיד משנה שם "פרוש דכמאן דאינו מוליד שוינן ליה", ועפ"ז יש לדון מדוע אין הרמב"ם כותב את דעתו בענין בנו של קטן אם ראוי להיות בן סו"מ. בפשטות נראה כי לגבי גזל הגר מדובר בהלכה על כל גזל של גר קטן, שאין צורך לחוש שמא יש לו בן. אבל בהלכות בן סורר ומורה ההלכה צריכה היתה לדון על מצב חיובי ממשי שיש לו בן, וכיון שמצב זה אינו שכיח כלל, לא ראה הרמב"ם לכתוב זאת בהלכותיו. למעשה מובא בתשובות הגאונים בתראי (תשובה סז מהגאון רבי משה צבי הירש מייזליש), שלפי רבה באמת אף פעם אין לדון את בנו של קטן בדין בן סורר ומורה, זאת משום שכל בן נדון מכח הרוב שקובע שהוא הבן של אביו, אבל אם היה האב קטן, הרי יש רוב נגדי שאין הקטנים מולידים. נמצא שכל דינו יהא בספק ואי אפשר לדונו למיתה מספק.

2. שערים מצויינים בהלכה

דף סט. בידוע שאין לו גואלים. הקשה ביד דוד מה חידש רבה בזה, הא ברייתא מפורשת היא במס' ב"ק (קט:), ועוד איך יחלוק רב חסדא על ברייתא מפורשת כזו, ועי"ש מה שתירץ. וראיתי בתשו' חתם סופר (חו"מ סי' כח) שכתב, דהאי סיומא "בידוע שאין לו גואלים" לאו מגוף לשון הברייתא הוא, ולא גרסינן בברייתא אלא סתם קטן אי אתה צריך לחזור עליו, ורב חסדא מפרש ליה משום דקטן לית ליה ממונא, ואין בו גזל מן התורה כמש"כ התוס', מיהו רבה ס"ל דיש לו בשדעת אחרת מקנה כסברת התוס', וא"כ ע"כ טעמא דקרא משום שאינו מוליד, וסתמא דתלמודא סובר כרבה, ומוסיף בלשון הברייתא תיבות אלו "בידוע שאין לו גואלים" כאילו הוא מגוף הברייתא, ויש כה"ג טובא בש"ס, עי' בתוס' במס' נדה (לד: ד"ה כי).

3. תוספות מסכת סנהדרין דף סט עמוד א ד"ה בידוע שאין

בידוע שאין לו גואלים - וא"ת דמשמע דקטן בידוע שאין לו גואלים משום דאינו מוליד וכן בפ' אין בין המודר (נדרים דף לה:): זאת תורת היולדת בין גדולה בין קטנה ופריך קטנה בת לידה היא מאי קושיא הא אמרינן לקמן בשמעתין דורות הראשונים היו מולידים בח' שנים ויש לומר דאף ע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד ולקטן בן י"ג שנה ויום אחד בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדולות מקודם הרבה

• דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

א] תד"ה בידוע וכו' מאי קושיא הא אמרינן לקמן בשמעתין דורות הראשונים היו יולדים לח' שנים - התוס' מקשים למה פשוט לגמ' שקטן אינו מוליד, הרי בדורות הראשונים היו יולדים בגיל ח'. התוס' מתרצים שבדורות הראשונים היו גדולים מגיל ח' כיון שהביאו שערות בגיל ח' ואז כבר היו גדולים. אבל קטן אינו מוליד וכל אחד לפי זמן הדור, ובדורות הראשונים א"צ לחקור לפני גיל ח' כיון שודאי הוא קטן, ובדורות האחרונים א"צ לחקור לפני גיל י"ג [מהר"ם].

וכתב המהרש"א שדברי התוס' הם למ"ד קטן אינו מוליד, אבל למ"ד קטן מוליד, גם בדורות הראשונים הביאו שערות בן י"ג ואז נעשה גדול, והולידו בגיל ח' כיון שקטן מוליד.

ומבואר בתוס' שגדלות נקבעת רק בשערות ואינה תלויה בשנים. והא דלא מהני בימינו שערות לפני גיל י"ג, היינו משום שהם שומא, [וכן מבואר בתוס' יבמות יב ב]. השטמ"ק [ב"ק קט ב] כתב בשם הרא"ש, שבדורות הראשונים היו מביאים שערות גדולות וזקן, ובכה"ג אינו שומא.

בתשובת הרא"ש [סימן טז] כתב שבן י"ג שהיו בר עונשין זה מכלל השיעורים שהיו הלכה למשה מסיני, ולפי דעתו לא נעשים גדולים ע"י שערות בלי שיעור י"ג שנה. הרמב"ם [אישות ב - ט] כתב, הבת שילדה אחרי י"ב שנה הרי זו גדולה. ומבואר דבנים הרי הם כסימנים רק לאחר זמן י"ב. וכ"כ הגר"ח שדעת הרמב"ם שגדלות תלויה בשנים וסימנים. ולפי הרמב"ם [שלא מהני הבאת שערות לפני גיל י"ג] תחזור קושית תוס'. הרמב"ם יכול לתרץ כמו הר"ן והמאירי, שתירצו שגם בדורות הראשונים שהיו מולידים בגיל ח' היו מיעוטא דמיעוטא דלא חיישין לה. הרמ"ה תירץ דאלו שילדו בגיל ח' היו סיעתא דשמיא מיוחדת ולא ילפינן מיניה.

• שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

כב) תוד"ה בידוע שאין לו גואלים וכו' בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדלות מקודם הרבה וכו', וביאר במהר"ם דממילא בדורות הראשונים היו נעשים נמי גדולים בני ח' ע"ש.

ולעיל הבאנו דלדעת הרמב"ם דשנים היו נמי חלק מהגדלות לא היו נעשים גדולים בני ח', וכן מבואר במאירי שבאמת היו קטנים, ורק שהיו מולידים בקטנותם.

אכן בר"ן כתב נמי כתוס' דבדורות הראשונים היו נעשים גדולים ע"י הלידה, [ורק דהר"ן כתב דהוי מחמת בנים הרי הן כסימנים, לחוד, והתוס' כתבו דמחמת הרגילות להביא סימנים, הוי גדלות בדורות הראשונים אף מחמת סימנים].

והא דקאמר לקמן וכי עבד בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב איש איש ממלאכתו התם רוצה להוכיח על דורות הראשונים דאפילו כי אזלת בתר דורות דהשתא לפי שלא תרצה להוכיח שנחשבים גדולים בפחות א"כ בעל כרחיך בר תליסר שנין הוה.

• דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

ב] בא"ד - והא דאמר לקמן וכי עבד בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב איש - התוס' מקשים מנין לגמ' שבצלאל היה בן י"ג שנה, הרי הדורות הראשונים היו גדולים מגיל ח' ונקראו איש מגיל זה. התוס' מתרצים שהגמ' רוצה להוכיח אפילו אם נלך לפי דורות דהשתא.

התוס' רא"ש והמהרש"א והמהר"ם מקשים דאם נאמר שבצלאל היה גדול לפני י"ג, אזלא ראית הגמ' [שהולידו בני ח'], כי אז יתכן שכל אחד הוליד בן ט' שנים, אבל בן ח' לא הולידו אף בדורות הראשונים.

המהרש"א מתרץ דהא דאמרו התוס' שבדורות הראשונים היו להם סימני גדלות בגיל ח', זה נאמר רק לפי רבה שסובר שקטן אינו מוליד, אבל לרב חסדא שסובר שקטן מוליד, הוי זמן גדלות של הדורות הראשונים בן י"ג כמו בדורות שלנו, והסוגיה להלן שהביאה ראייה מבצלאל אליבא דרב חסדא שהוא שם מרא

דשמעתא [שפירש מחלוקת ב"ש וב"ה] המהר"ם מביא דיש שתירצו [כמו המהרש"א] שהגמ' להלן אליבא דרב חסדא. המהר"ם דוחה שמבואר בתוס' כאן שהגמ' להלן לכו"ע [גם אליבא דרבה], שהרי התוס' כאן מקשים על רבה מהגמ' להלן.

המהר"ם מתרץ שכל ההכרח לומר שלפי רבה הדורות הראשונים הקדימו זמן הגדלות, זה רק אחרי שנוכיח שהקדימו ללדת, וכאן הגמ' באה להוכיח שהקדימו ללדת, ובוה אמרינן שאפילו נאמר שלא הקדימו לגדול [ובצלאל היה בן י"ג] איכא ראייה שהקדימו ללדת בגיל ח'.

4. רמב"ם יד החזקה הלכות איסורי ביאה פרק ג

(יז) בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן והוא שתהיה גדולה ובעולה ובצרונה כמו שביארנו שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר בקורת תהיה והביא את אשמו.

• [השגת הראב"ד - בן ט' שנים וכו' כתב הראב"ד ז"ל א"א זה שבוש שלא מצינו קטן בר עונשין וקרבת זה מן העונשין הוא והיא כמו כן פטורה דהא מקשו אהדי והכי איתא בכריתות עכ"ל]:

5. מאירי על סנהדרין דף סט/א

גדולי המחברים כתבו שהיא לוקה והוא מביא קרבן לכשיגדל ויש חולקין בקרבן שלו שאין לקטן שום חיוב אבל היא מ"מ חייבת שלא נתלה חיובה בחיוב שלו כלל אף על פי שחיוב שלו נתלה בשלה ...

6. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

הא"ש [איסור"ב ג - ב] מבאר שאיסור שפחה חרופה נאמר גם לבן נח, ובבן נח כתב המנ"ח [מצוה קצ - ח] שלא נאמר אצלו שיעור י"ג שנה אלא חייב מזמן שנעשה בן דעת, ומצוה שנצטוה בן נח קטן חייב גם ישראל, שקטן נתמעט רק מדין ישראל, ולא נתמעט מדין בן נח, ולכן סובר הרמב"ם שלגבי דין שפחה חרופה שייך עונש של הבאת קרבן גם לקטן.

7. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

גופא א"ר כרוספדאי כו' ומקשינן והאנן תנן עד שיקיף זקן התחתון לא שנא כי מקיף לאחר שלשה חדשים ולא שנא תוך ג' חדשים ולא מצית למימר דאידי ואידי חד שיעורא הוא דהא ודאי לא שוו כולהו אינשי להדדי דאיכא דקדים ואיכא דמתאחר ותו היכי שביק תנא לשעורי במידי דקיץ וקא משער במידי דלא קיץ ומפרקין הקיף פטור אף על גב דלא מלו ג' חדשים כי מלו ג' חדשים פטור אף על גב דלא הקיף והאי דקתני במתני' עד שיקיף זקן התחתון לאו למימרא דאי מלו ג' חדשים מקמי הכין לא מיפטר אלא דאי הקיף מקמי דמלו ג' חדשים פטור דהוה ליה איש ואשמועינן רבי כרוספדאי דאי מלו ג' חדשים אף על גב דלא הקיף פטור הואיל ועוברו ניכר לג' חדשים וראוי לקראו אב כו':

8. חדושי הר"ן על סנהדרין דף סט/א

ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא. וא"ת והא בפ"ק דחולין (י"א ב') ילפינן מדיני נפשות דאזלינן בתר רובא משום דלא חיישינן דילמא טריפה הרג, י"ל דהתם מיירי היכא דאי אפשר למיבדקה להרוג אי חיישינן למימר שמא במקום נקב נקב ובכה"ג כיון דאמר רחמנא דנקטול רוצח על כרחין סבירא לן דאזלינן בתר רובא דאינשי דלא הוה טריפות, אבל היכא שאפשר לקיים את הדין במקום שיש לפטור אחד מפני חשש הי' ראוי לחוש בו כגון זה שאפשר שיהא ראוי לקרותו אב (ד) מכיון ששהה שנים וג' חדשים משהביא שתי שערות והיינו דמקשי' מושפטו העדה והצילו העדה:

9. שערם מצויינים בהלכה

ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא. הקשה בתשו' חמדת שלמה (אהע"ז סי' יא) מאי ס"ד דהגמ', אמאי לא ניזיל בתר רובא בדיני נפשות, והא במס' חולין (יא.) גמרינן דאזלינן בתר רובא ממכה אביו, דדילמא לאו אביו הוא, וחתם דיני נפשות הוא דנהרג עפ"י הרוכ, ועי"ש מה שתירץ בדרך פלפול, והנה כבר הקשה כזה בחי' הר"ן כאן, וא"ת והא

10. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

[ז] ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בתר רובא - התורת חיים מקשה שנילף שהולכים אחר הרוב מהפסוק אחרי רבים להטות, שהולכים אחר רוב דיינים, ומביא שהגמ' [חולין יא א] שואלת מנלן שבדיני נפשות אזלינן בתר רובא, ורצתה ללמוד מהפסוק אחרי רבים להטות, ודוחה דהתם הוי רובא דאיתא קמן, ומנלן שאזלינן בתר רובא דליתא קמן. וגם כאן בסוגיה הדיון על רוב נשים בעולם שאינן נמצאות לפנינו, [וזה א"א ללמוד מרוב דיינים].

11. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

[ח] ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בתר רובא - החי' הר"ן מקשה שהגמ' [חולין יא א] לומדת שבדיני נפשות אזלינן בתר רובא, מהא דרוצח חייב מיתה ולא חיישינן שמא טריפה הרג [והיה נקב במקום הסיף]. הר"ן מתיר דאין לדמות אפשר לאי אפשר, דהתם א"א לבדוק אם טריפה הרג, וכיון שאמר רחמנא שרוצח חייב מיתה, על כרחך אזלינן בתר רוב אינשי שאינם טריפה, אבל הכא דאפשר לקיים דין בן סורר עד ב' חדשים ושליש, יש לומר שאח"כ חוששים שמא ראוי לקרותו אב והוא פטור. דבריו צ"ב מאי שנא אם אפשר לקיים הדין בלא רוב או לא. בתשובת רע"א [סימן רכז מבנו רש"א, הובא בש"ר דוד אות כז] מבאר שדבר שא"א

לקיים דין תורה בלא רוב, אין הביאור שבכה"ג סומכים על הרוב, אלא שעיקר חיוב התורה נאמר על מקרה של רוב, כגון מכה אביו אין הכוונה שהתורה הולכת אחרי הרוב שזה אביו, אלא התורה אמרה שמכה אדם שיש רוב שהוא אביו חייב מיתה.

12. שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

כה) גמ' א"ל לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה, זיל בתר רובא, אמרוה קמיה דרב הונא בד"ר, א"ל ובד"נ מי אזלינן בתר רובא וכו'.

וצ"ע דהא הכא אין הנידון על דיני נפשות כלל, אלא בביאור "בן" הכתוב בקרא, באיזה בן איירי קרא, וכיון מחמת הרוב, רק בג' חדשים אינו ראוי לקרותו אב, כיון דרוב יולדות לט', הרי ממילא דכונת התורה "בן" היינו עד ג' חדשים. וא"כ מאי פריך הגמ' מהא דאין הולכין בנפשות אחר הרוב, הא אינו ענין כלל להתם. [ובפרט לפי מה שביארנו דדין התורה הוא לפי דבר ההוה, דהנידון הוא מתי הוא אופן הרגיל שראוי לקרותו אב, א"כ הרי זה דבר התלוי במציאות, ולא ישתנה לפי הדין. דאף אי מחמת הדין אין הולכין בנפשות אחר הרוב, מ"מ כיון דמצד דבר ההוה הוא סתמא כן דיולדת לט', הרי דממילא הוא ראוי לקרותו אב רק מג' חדשים, ואיך שייך זה להנידון אי הולכין בנפשות אחר הרוב].

ואפשר לומר, דהנה ביד רמ"ה כאן כתב דהנידון בגמ' הוא על האשה דהוי מתרמיא ליה אי הוה נסיב, אם היה מתרמיא יולדת לז' או לט', דכיון דאזלינן בתר רובא, אמרינן דאותה אשה דהוה נסיב היתה מהרוב שיולדות לט' ע"ש. ולדבריו נראה דלא הוי זה רק גילוי על הקרא, מה הכוונה בן, אלא דהוי מיעוט ממש דבן ולא אב דהיינו שכל מי שראוי לקרותו אב נתמעט, וא"כ הוי נידון על כל אחד ואחד, אם הוא ראוי לקרותו אב, או לא. ולכן שפיר פריך בגמ' דאי לא אזלינן בנפשות אחר הרוב הרי הוא ראוי להיות אב אף קודם ג' חדשים, דהא אפשר דמתרמי ליה יולדת לשבעה, ואמאי חייב עד ג' חדשים, וצ"ע...

13. שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

כו) גמ' א"ל ובד"נ מי אזלינן בתר רובא, התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה, ואת אמרת זיל בתר רובא. **וצ"ב מה שייך כאן והצילו העדה, דממ"נ אם הדין הוא שהולכין אחר הרוב, בד"נ, הרי ממילא מחויב הוא מיתה, ולא שייך והצילו, ואם הדין הוא שאין הולכין אחר הרוב בד"נ, הרי אין צריך כלל לוהצילו העדה, ומאי פריך משום והצילו העדה.**

ובשערי - ישר (שער ג' פ"ג) ביאר, דהרי הענין לילך אחר הרוב אינו ראייה ובירור של סברא, אלא דין התורה הוא לילך בתר רוב. ולכן שפיר פריך, דאע"ג דבעלמא הוי הדין ליזל בתר רוב, מ"מ בד"נ דכתיב והצילו העדה, גילתה התורה שאין לנו להכריע הדבר רק עד שיהיה מבורר ע"פ ראייה שכלית, וא"כ אמאי אזלינן בתר רוב. וע"ז מוכיח הגמ' דאזלינן בתר רוב אף בד"נ מהא דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחי, וכן מקטנה המתקדשת דלא חיישינן שמא איילונית היא.

והשע"י כתב, דאכתי י"ל, דאף לפי המסקנא, דוקא כשאנו דנים על האשה, אם היא אשת איש, או שאנו דנים על הגדת העדים, אזלינן בתר רוב, אף על פי שיצא מזה ד"נ. אבל לענין בירור עצם המעשה, אם אדם זה הוא שעשה המעשה או לא, בזה לא אזלינן בתר רוב, דע"ז קאי והצילו העדה דבעינן בזה בירור גמור ע"י עדים או בירור של סברא, ולא סגי ב"דין" רוב או ע"פ סימנים. וע"ש עוד, דאף לפי המסקנא דמהני רוב בד"נ, היינו דוקא ברוב של טבע, דהוי ענין של סברא, אבל רובא דאיתא קמון, דהוי רק דין התורה לילך בתר רוב כזה, לא מהני בד"נ כלל משום והצילו העדה, [א"ה ע"ש שכתב זה בדעת התוס' לעיל דף ג ב].

... והנה הר"ן תירץ באופן אחר... עכ"ל. והיינו דבזה א"ש נמי מ"ט הוצרך להוסיף משום והצילו העדה, כיון דזה ודאי ידעה הגמ' דאף בד"נ אזלינן בתר רוב, היכא דא"א לקיים הדין בלא דין רוב, אבל הכא דשייך לקיים דין בן סו"מ אף אי נילך כהמיעוט, א"כ מחמת והצילו העדה לא ניזל בתר הרוב, ונפטריה....

14. שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

כז) גמ' א"ל ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא, התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה, ואת אמרת זיל בתר רובא. **והנה הבאנו דבחי' הר"ן הקשה, ... עכ"ל ע"ש. וצ"ב בעיקר החילוק, מ"ש אם אפשר לקיים הדין בלא לילך אחר הרוב, או לא, סו"ס כיון דעכ"פ חזינו דהתורה סמכה על רוב אף בד"נ, דהא רק מחמת הרוב אנו מקיימים הדין להרוג רוצח, א"כ ה"נ בשאפשר לקיים הדין נמי אמאי לא נסמוך על הרוב, דמאי שנא.**

והגר"ש - איגר [בשו"ת הגרעק"א סי' ק"ז] ביאר בזה, בדבר שא"א לקיים הדין בלא דין רוב, אין הביאור דבכה"ג אנו סומכים על הרוב, אלא דכל עיקר חיוב התורה נאמרה על אופן זה של הרוב. וכגון מכה אביו יומת, דכל מה שידעין שהוא אביו היינו רק מחמת רוב, [דרוב בעילות אחר הבעל], א"כ כשאמרה תורה מכה אביו יומת, הרי הוא כאילו אמרה מכה איש שהוא אביו ע"י הרוב, יומת, [ולא דהתורה חייבה על אביו, ואנו סומכים על הרוב שהוא אביו, אלא עיקר החיוב הוא על אדם כזה שע"י רוב הוא אביו, ואפי' אי כלפי שמיא גליא שאינו אביו, מ"מ הוא עבר על דבר שהרוב אוסרתו ונתחייב מיתה]. משא"כ הכא דהתורה חייבה מיתה בלא דין רוב, ורק דיש אופן מסוים שיש לדון אם לחייבו מחמת הרוב או לפוטרו, בזה שייך שפיר לומר דמוהצילו העדה ילפינן דיש לנו לפוטרו כהמיעוט ולא לילך בתר הרוב ע"ש...

15. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

[י] אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא - כתב השו"ע [סימן ל - ד] אם עד אחד אומר שהיה בשני לחודש והשני אומר שהיה בשלישי לחודש, עדותם כשרה תולים שטעו בעיבורא דירחא. ומקשה התומים [סימן ל - י] דמבואר בגמ' כאן שעדותן כשרה משום הולכים אחר הרוב, דרוב אנשים טועים בעיבורא דירחא, וקשה איך פוסק השו"ע כן לגבי דיני ממון, הרי אין הולכים בממון אחר הרוב. [וגם הש"ך ס"ק יד רמז לקושיה זו, כמ"כ הצ"ח פסחים יב ב].

[1] ומזה מוכיח התומים כתוס' [לעיל ג ב], שהיכא שהוי רוב מעליא מהני להוציא ממון, וכן מתרץ הצ"ח בפסחים. מיהו אכתי קשה לפי התוס' בב"ק [כז ב] שחולקים על התוס' לעיל, [עיין לעיל ג: אות יד].
[2] הקה"י [סימן כב] מתרץ, שדוקא בדיני נפשות שהצריכה תורה דרישה וחקירה, ואם אמר איני יודע בחקירות עדותו בטלה, לכן היכא דמכחשי אהדדי אין כאן ודרשת היטב, ומש"ה צריך לילך אחר הרוב, אבל בדיני ממונות שא"צ דרישה וחקירה [ורק אם בהדיא מכחישים עדותם בטלה], אם יש ספק האם טעו בעיבורא דירחא, אין פוסלים עדים מספק כיון שיש להם חזקת כשרות, ואפילו לא נלך אחר הרוב ואיכא ספק, לא נפסול אותם מספק.

16. שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף סט עמוד א

(לא) גמ' בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה וכו', וחייבין עליה משום אשת איש וכו', ואמאי אימא איילונית היא וכו', אלא לאו דאמרין זיל בתר רובא וכו'.

ובמהרש"א בקידושין (דף י' ע"א) הקשה, מאי פריך דילמא איילונית היא, נימא דאה"נ אין ממיתין אותו מיד, אלא אח"כ כשגדלה דרואים שאינה איילונית, ומה ראייה שהולכין אחר הרוב בד"נ.
ותירץ דמ"מ בקטנותה הוה התראת ספק, ואיכא למ"ד דלא שמה התראה ע"ש.

וקשה מ"ט הוי זה רק התראת ספק, נהי דבנפשות אין הולכין אחר הרוב, היינו דוקא לענין עונש המיתה, דא"א להרגו מחמת הרוב, אבל דין התראה הרי תלוי בהאדם המותר, אי הוי זה התראה אצלו, וכיון דבאיסורים ובכל התורה אזלינן בתר רוב, והוי כודאי, הרי ידוע ודאי שאינה איילונית, וממילא הרי מקבל עליו ההתראה, ומ"ט נימא דחשיב רק התראת ספק מחמת דבד"נ אין הולכין אחר הרוב, וכן הקשה הגרעק"א כאן ע"ש.

וכן הקשה הגרעק"א בכתובות (דף טו ב), על התוס' בחולין (דף יא ב) בהא דיליף שם דאזלינן בתר רובא, מהורג את הנפש דאמר רחמנא קטליה, וליחוש דילמא טריפה הוה, אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא, וכי תימא דבדקין ליה הא קא מינוול וכו'.

ובתוס' (ד"ה וכי תימא) הקשו, מאי קאמר וכי תימא דבדקין ליה, הא מ"מ הויא ליה התראת ספק אי לא אזלינן בתר רובא, ותירצו דשמא קסבר דשמה התראה, עכ"ל.

והגרעק"א הקשה [כנ"ל], דהא י"ל דלענין התראה אזלינן שפיר בתר רוב, דחשיב ודאי שאינו טריפה, והוי התראה מעליא לכו"ע, ורק לענין מיתה אי אפשר להרגו מכת רוב, ומשו"ה בדקין ליה, וכן"ל ע"ש.

17. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד ב

א [ואמאי אימא איילונית היא - המהרש"א [קידו' י א] מקשה מנין שהורגים את הבעל מיד, אולי מחכים עד שהיא תגדל וידעו שאינה איילונית ואז דנים את הבעל למיתה.

[1] המהרש"א והמהרי"ט מתרצים דאם צריך לחכות לראות אם היא אינה איילונית הוי התראת ספק וא"א להורגו לכשתגדל, ומזה ראייה שהולכים אחר הרוב ולא חוששים לאיילונית והורגים אותו מיד.

[2] היד דוד מתיר מדקאמר סתמא חייבין עליה, משמע אפי' בקטנותה חייבים עליה.

הקרני ראם [בקדושין] ושער המלך [אישות ב - ג ד"ה עוד] והיד דוד מקשים [על תירוץ המהרש"א] מהתוס' [יבמות פ. ד"ה נעשה] שכתבו שבכה"ג לא הוי התראת ספק, דדוקא היכא שיש ספק על עצם העבירה [והספק ישאר תמיד כגון הכה זה וחזר והכה זה] הוי התראת ספק, אבל היכא דהספק יתברר למפרע אין זה התראת ספק כגון אדם עד בן כ' שלא הביא סימנים ועבר עבירה והתרו בו ולאחר זמן נמצא סריס נחשב לגדול למפרע [ועונשין אותו], וה"ה הכא כשנמצא שאינה איילונית יתברר למפרע שהיתה אשת איש.

הקו"ש [קידו' אות פג] כתב שיש מחלקים שלגבי סריס המעשה שלו ודאי מעשה עבירה והספק אם הוא בר עונשין, בזה כתבו התוס' שאינו התראת ספק, אבל כאן בספק איילונית יש ספק האם היא בכלל אשת איש, דאם היא איילונית אינה אשת איש וליכא כלל מעשה עבירה, ולכן שפיר הוי התראת ספק. וסברא זו כתב רע"א [יבמות פ. ד"ה ובסוגיין]. הקו"ש כתב שאין טעם לחילוק זה דמ"מ הדבר מתברר למפרע.

בחי' רע"א [כאן ובכתו' טו ב] ובשי' ר' דוד אות לא] מקשים למה הוי התראת ספק, הרי לענין ההתראה אפשר ללכת אחר הרוב, כלומר שלענין לתת להתראה דין התראה א"צ לדין הולכים אחר הרוב בדיני נפשות, ומהני גם למ"ד התראת ספק לאו שמיה התראה.

18. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף סט עמוד ב

[ב] והא מומתין על ידה קתני בבא עליה אביה - הגליון מהרש"א מקשה אם לא אזלינן בדיני נפשות בתר רוב, א"כ ניחוש שלא אביה הוא, דהא תולים שהוא אביה זה משום שרוב בעילות הלך אחר הבעל [כמבואר בחולין יא א].

החמדת שלמה [אה"ע סימן יא] ובשי' ר' דוד [אות כז] תירצו ע"פ הר"ן [הנ"ל סט. אות ח] שכתב שאם א"א לקיים כלל את חיוב התורה בלי לילך אחר הרוב, בודאי אזלינן בתר רובא.

בהערה לגליון מהרש"א מתיר דאף אם הוא אינו אביה מ"מ אסורה לו משום בת אשתו.

19. שערים מצויינים בהלכה

ולפי הלח"מ שם הוא קידושי תורה, והרי אמרי' כאן דהוי קידושי טעות, ותירץ דדעת הרמב"ם הוא מפני שאפשר לבודקה, אף שאינו יכול לבדוק כל הסימנים קודם הנשואין, מ"מ יכול לבדוק קצתם, וכיון דלא בדק מכלל דסבר וקיבל, ובגדולה הוא דפסק הרמב"ם שהיא מקודשת בודאי, אבל בקטנה מודה שאם קידשה סתם ואח"כ נמצאת איילונית שהוא קידושי טעות, ואדעתא דהכי לא קידש, עיי"ש החילוק ביניהם.

ובתשו' חתם סופר (חו"מ סי' מה) הקשה לפמ"ש"כ התוס' במס' יבמות (פ. ד"ה נעשה) דלא שייך התראת ספק היכא דאיגלאי מילתא למפרע דהכי הוה, א"כ ה"נ באיילונית לא שייך כאן התראת ספק [משום אשת איש], דסופו לגלויי דלא הוה איילונית, וא"כ אפשר לומר דהא דמיחייב על ביאתה, היינו דחובשין אותו עד שתגדל ונראה אם אינה איילונית, ותירץ דלמאי דס"ד דלא אזלינן בתר רובא, א"כ בודאי הו"ל התראת ספק בכה"ג, דע"כ לא אמר התם התוס' אלא למאי דאזלינן בתר רובא, תו לא הו"ל התראת ספק אלא גילוי מילתא בעלמא, אבל אי לא אזלינן בתר רובא שפיר הוי התראת ספק, דהרי חזקה דהשתא שאינו סריס כו'.

שם ע"ב ואמאי אימא איילונית היא, ואדעתא דהכי לא קדיש. פרש"י ונמצא קידושיה קידושי טעות, ולא אשת איש היא. ובתשו' נודע ביהודה (מהד"ת אהע"ז סי' עח) הקשה, לדעת הרמב"ם (אישות פ"ד ה"י) איילונית שנתקדשה הרי אלו קידושין גמורים,

20. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף סט עמוד ב

דבית שמאי סוברים גמרינן מדורות ראשונים. וא"ת והיכא גמרינן מינייהו דהתם מולידין היו בני שמנה ועכשיו אינן מולידין עד שיהיו בני י"ג. ואיכא למימר שלענין ביאתו ביאה היה אפשר ללמוד שמ"מ אף על פי שאינו מוליד עכשיו ראוי הוא להיות ביאתו מידי דהוה אבן תשע לב"ה. אלא טעמא דב"ה דלא גמרינן מדורות הראשונים לשמנה מפני שאינו מזריע עכשיו בזמניו זה עד שיהא בן ט' כדאיתא לעיל וכל שאינו מזריע אין ראוי שתהיה ביאתו ביאה:

21. דף על הדף מסכת סנהדרין דף סט עמוד ב

בגמ': וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר וכו'. בספר "דרך שיחה" (פ' כי תשא) כתב: **שאלה:** במסכת סנהדרין (ס"ט, ב') איתא שבצלאל היה בן י"ג דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים, וכי היה נצרך לזה שיהיה גדול? [1] **ובשם מרן הגרי"ז זצ"ל אמרו שאומן קונה בשבת כלי, וצריך מסירה לציבור, ולכן היה צריך להיות גדול.** [2] **עוד שמעתי שבמלבי"ם כתב שהיה נבואה כדכתיב רוח אלוקים, וצ"ע אם מצינו שכינה שורה על קטן.** תשובה: [3] אין צריך נבואה רק רוח הקודש, וזה שייך גם בקטן, אבל לא מצאנו שהיה הכרח שיהיה גדול, ובגמ' רק עשו חשבון לכמה יולדת מהא שבצלאל היה איש, שע"ז נלמד לכמה יולדת.

22. מהר"ץ חיות מסכת סנהדרין דף ע עמוד א

גמ' שהכל מצויין אצלה **בעבירה אלא גזה"כ הוא.** נ"ב ר"ש **לטעמיה דדרש טעמא דקרא וגם כאן רצה לדרוש כן** עי' לקמן רש"י דף קי"ב ע"א ד"ה מפני מה נכסי צדיקים שבתוכה ע"ש:

=====

א. ספר אז ישיר

בן סורר ומורה – תחילת הדרך קובעת

השם משמואל (פרשת כי תצא - שנת תרע"א) מבאר ע"פ יסוד זה את פרשת בן סורר ומורה. השם משמואל מקשה מדוע התורה העמידה את פרשת נחלת הבכור בין פרשת יפת תואר לבן סורר ומורה, והרי יש דרשה מסמיכות פרשת בן סורר ומורה לפרשת יפת תואר, ומה ענין נחלת הבכור, וז"ל:

סמיכות הפרשיות של יפת תואר ובן סורר ומורה, כתב רש"י שאם נשא יפת תואר סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה. ויש להבין מה שייכות יש לפרשת נחלת הבכור באמצע... ונראה דבאה להורות מעלת הראשית, אשר מזה יובן ענין בן סורר ומורה, שכל זמנו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים הראשונים שבא לכלל עונשין, והוא הראשית של ימי חייו, והכל נמשך אחר הראשית. וכמו טעם הבכור הנוטל פי שנים, כי כל אחיו הבאים אחריו הכל נמשכין אחריו, וכאילו הוא היה סיבה להם, ע"כ נוטל פי שנים... וכן זה הענין בבן סורר ומורה, באשר הראשית שלו מקולקלת הכל נמשך אחר הראשית ונהרג על שם סופו.

כלומר, התורה החמירה כל כך בדינו של בן סורר ומורה, למרות שמעשיו אינם ראויים לעונש כה חמור, כיון שנער זה עומד בתחילת דרכו, וההתחלה היא כ"כ חשובה עד שקלקול בהתחלה בוודאי יגרור מעשים חמורים בעתיד. אף נחלת הבכור מסמלת את חשיבות ההתחלה, שהבכור הוא הראשון במשפחה, וכל יתר בני המשפחה נגררים אחריו, ולכן נתנה התורה לבכור פי שניים בנחלה. התורה קבעה את נחלת הבכור בסמוך לפרשת בן סורר ומורה ללמד שבן סורר ומורה אמנם נענש על שם סופו, אבל הסוף תלוי בהתחלה, וכשהתחלה מקולקלת, אזי קרוב לוודאי שהסוף יהיה רע ומר.

הגר"י ענגיל מסיק שמפרשת בן סורר ומורה יכולים אנו ללמוד על חשיבות ההתחלות, שהאדם המקפיד על התחלות טובות ושלימות יזכה לראות את ההשפעה שבאה אח"כ, וז"ל:

וזה לימוד גדול לכל אדם להשגיח היטב על הראשית שלו, ראשית בואו לכלל מצוות בהיותו בן י"ג, וכן בהיותו אדם שלם ע"י הנשואין, אז מתחילה תקופה חדשה שישגיח היטב על ראשית שנותיו אז... וכן בכל שנה ראשית השנה ר"ה יוה"כ וסוכות, שיהיה בתשובה ודבקות, וימשך אחר זה כל השנה כולה. וכן בכל יום, ראשית היום, עומדין משנתן שחרית לחטוף את המצות, כי הזריזות במצוות שחרית מושכת אחריה את כל היום כולו.

כלומר, ההקפדה על השלימות בתחילת הדרך, הן חינוך הילד בהגיעו למצוות, והן חינוך עצמי בהתחלות השונות של החיים, כגון תחילת חיי הנישואין, תחילת השנה, ואפילו תחילת כל יום ויום, תגרור אחריה את ההמשך לפי הדרך בה התחיל.